

INTUITSIOON KASVATUSVAHENDINA

V. Ridaia — Eriidika

R. LEITHAMMEL

Väljaandja: autor.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

246 2288 34

Intuitsioon kasvatusvahendina.

Intuiitiivne vorm ja intellektuaalne vorm, või kujuandev ja mõisteid loov vorm tähendab kogu vaimu teoreetilise ehk vaatliku valdkonna.

V. Ridala — Esteetika.

Õppetunni tulemused olenevad peaaesjalikult sellest sisemisest elustusest, mida tunniandja sisendab õppematerjali abil oma õpilasisse. Kuidas seda saavutada, see on probleem, mille kallal vististi iga õpetaja tasapisi juurdleb. Olen ka minagi seda teinud ja sellele probleemile omamoodilise lahendusegi leidnud, mida siin julgeksin esitada. Lahenduse nimetus pole küll just mitte uus, käsitluse viisist pole aga siinamaale kusagil midagi kuulnud. Lahendus kannaks nime intuitsioon, käsitluse viisi aga peaks nimetama — vaimliseks harjutuseks. Ülaltoodud tsitaadi järgi oleks intuiitiivse vormi vastandpool intellektuaalne vorm; nimetaksin siingi intuitsiooni vastandina loogilisust.

Intuiitiivselt võttes muutub idee läbielamuseks, saab tajutavaks meelegeorganiteltki ja selletõttu haarab hingeliselt. Loogiline sellevastu on mehaaniline, on abstraktne suhe põhjuse ja järelduse vahel. Tahame meie lapsele huvi pakkuda, midagi vastavat tema impulsiivsele tegutsemistungile, siis ei kõlba selleks puhtloogiline mõttekäik, mis nii pisitasa läheb oma järelduste ketti mööda, vaid elav intuitsioon, mõte, mis elust on sündinud ja kannab elu endas. Teiste sõnadega: mitte proosa, vaid poeese. Ja kui ka mitte absoluutse reeglina, siis vähemalt ideaalina. Selle veendumusele jõudsin ma vaevarikaste kogemuste tõttu.

Olin kasvataja, kellel ei puudunud head tahtmised, küll aga puudusid head tulemused. Nimelt meil vabariigi algusaastail, „vaba kooli“ alguspäevil, kus kõik koolitöö tulemused põhjendu-

sid sideme peale, mis valitses õpetaja ja õpilase vahel. Tundsin, et vaatamata mu püüdmistele, puudus see orgaaniline side. Olgugi, et mõnel rohkem teaduslikul ainel ja detailsemal ettevalmistusel õpilased pakutud materjali teatud vaimustusega vastuvõtsid, keskpärasel ainel ja ettevalmistusel see vaimustus aga puudus. Tundsin, et mul tihti puudus võime õpilasi tarvilikult mõjutada.

Sellel kriitilisel ajajärgul rändasin ma palju oma vaimlises maailmas. Leidus ka heledamaid momente, kus muu seas näib olema võimalik siduda n. n. alateadvust teadvusega. Ja kui ka tuli ette päris valgustusmomente, mingit voolavat õnnetunnet, ei suutnud see pikemalt püsida, ega üldist olukorda muuta. Aga siis nagu juhuslikult (kuigi küll pikema jõupingutuse tagajärjel) avastasin ma õige tee. Leidsin, et on võimalik oma salajamaid tundeid ja hingeolenguid (emotsioone) kuidagi moodi kujundada ja väljendada. Et võib tekkida mingi ideeline voolus, mingi sisemine liikumine ideelt ideele, tundmuselt tundmusele, nii õnnestav ja ülendav. Ja et võib sellel teel läbi tungida nii õppeained kui kõik.

Peamine võte kõige selle juures oli teadvus ja isevaatlus. Ettevalmistuse puhul nii tekstilauset kui mõttekäiku jälgida nagu mingi järelaimusega ja mitte kunagi iseennast unustada. Raskuste puhul kontsentreeruda. Järeliselt iga idee kui ka mõtet otsekui realiseerida, otsekui läbielada. Ja säärane õppetöö sisemine muudatus ei jäänud mõjuta ka lastesse: nende silmad läksid säravamaks, tegevus hoogsamaks, töömoment muutus huvitavamaks. Muidugi ei sündinud see just korraga ja ilma vaheldusteta, aga muudatus siiski oli ja kord-korralt see süvenes. Ja lõputulemuseks oli tihe side kasvataja ja õpilaste vahel, vastuvõtlikkus kasvataja põhjusemõttele, tõsiselt kasvatatud ilme laste juures. Isegi n. n. raskelt kasvatatavad lapsed muutsid oma ilmet enam-vähem sümpaatseiks.

Kuigi kõik need läbielamused isiklist laadi on, ja kuna igal õpetajal omapärane meetod olema peab, et eesmärgile jõuda, et ei oleks mõtet individuaalseist töömetoodidest juttu teha, näib mulle, et kirjeldatud nähtused mitte ainult individuaalsetesse nähetesse ei kuulu. Neis leidub ka osake objektiivset. Sest kui meie nimetatud isevaatluse abil leiame sisetunde — emotsioonile — mingi väljenduse sõna näol, kuulub see ikkagi teadusliku distsipliini valdkonda — intuitsiooni mõiste alla. Ja see omakorda on ju esteetika peamine element. Ja meie kirjeldatud vaimline harrastus on omamoodi esteetika teenimine; esteetika-eetika on aga meie aatevaese tänapäeva ülitähtis õppeprintsip.

Intuitsiooni mõiste selgituseks toon V. Ridala „Esteetika” lhk. 9:

„Kogu inimliku tegevuse eeldus, eeltingimus on tundmus. Ilma tundmuseta ei võida mõelda miskit vaimu tegevust.

Kuid tundmus on nagu mateeria, hingeline aine, millest ei võida aru saada, enne kui ta ei ole enese ebamäärasusest välja saanud, enne kui ta ei ole kuju võtnud, vormi saanud. Tundmus ehk läbielamus saab mõistetavaks alles vormi kaudu ehk vormis.

Seda sisemist kujuvõtet, vormi, mis hingelised asjad ehk tundmused vaimu tegevuse tõttu saavad, kutsutaksegi intuitsiooniks, sisemiseks nägemuseks ehk meelekujuks, ettekujutuseks.

„See on siis selge, üksikasjade poolest kindlaks kujunenud elav sisemine pilt”.

Ja veel lhk. 41:

„Esteetilise ehk kunstilise loomisetöö täieline protsess (ka intuitsioon) võidaks sümboliseerida, mõistu kujutada nelja järguga. Need on:

- 1) muljed;
- 2) väljendus ehk esteetiline vaimne süntees;
- 3) ilusaga kaasas-käiv hedonistiline nähtus ehk lõbu (esteetiline lõbu);
- 4) esteetilise tõsiasja tõlkimine füüsilistesse nähtustesse (helid, toonid, liigutused, joonte ja värvide kombinatsioonid)”.

Kordaksin veel kord: Loogiline asja käsitlemine jätab laste südamed külmaks, intuiitiivne asja kujundamine aga äratab elu ja toob teatud õnnetunde kaasa. See viib õpilase isevaatlusele, isetegevusele ja avab prao, kust ka lapse silm võib näha luule imelille salapärasest öitsemist.

Intuitsiooni tehniline külg

Intuitsiooni tehnilise külje all tuleks mõista peaaesjalikult kontsentratsiooni, tähelepanu teadlikku juhtimist sisevaatluse puhul. See on aga tegevus, mis nõuab omajagu harjumist. Sellepärast ei lähe meie siin vähema peale kui vaimlised harjutused välja. See on küll aine, millest avalikult ei räägita, aga millest mööda ka ei pääse. Vaimu peab harjutama, vaimu peab

kasvatama, niisama nagu sportlane oma kehaliikmeidki. Kõlab ju kasvatuses põhilause — et mõjuvam kasvatus ei välju kasvandiku käsitlusest, vaid kasvataja enesekasvatuse kaudselt meetodist. Enesekasvatus aga pole muud kui eneseharjutus. Ei ole mõeldav, et ainult palja käskluste või keelmiste, töö või ülesannete, näitlikkude abinõude või muu välisilma asjade varal suudaksime last alaliselt võluda, huvi vangistada, või hinge võita. Peateguriks jääb ikka kasvataja vaimujõud: jõuab see kasvandikule teatava miljöö luua, mis teda suudaks isoleerida välisilma erutuste vastu, võib ta talle ka sisendada omi soove; muidu mitte.

Vaimline miljöö on tarvilik, on kasvatuses võimas tegur, aga tema loomiseks ei olda ilmaski tark küllalt. Ta nõuab suurt eneseületamist, s. o. täielikku andumist objektiivsusele, ja see nõuab ikkagi harjumist. Praktilisel teel harjutakse ju ka. Aga olen veendunud, et suuremaid tagajärgi saavutatakse teoreetiliste eelharjutuste teel.

Toetan siinjuures Foersteri sõnadele „Elujuhis“: „Hea lektüür ei aita nii nagu arvatakse. Ta aitab vähemalt, kui sellega vahetumalt mõni „järeloomus“ seotakse, s. o. võetakse mingi eneseületamise töö endale.“ Siin mainitud „järeloomus“ olekski see oluline element, millele tuleks kogu see harjutuste süsteem ehitada. Selle all tuleks mõista tähelepanu koondamist lugemise juures, näiteks, loetava teksti ühe ehk teise eriomaduse peale. Neid eriomadusi võib palju olla. Võib loetavaid sõnu kujutluste näol lasta vaimusilma eest mööda libiseda, võib loetavat teksti lasta kõlada ettekujutuses, võib korrata algussõnu, võib kujutleda tähekujusid jne. Selle tulemus oleks loetava teksti intensiivne läbielamine, tundmuste tõus, ilulugemine. Millest oleks see tingitud? Ilma järeloomusteta lugedes meie elame loetava lihtsalt passiivselt läbi, ilma tema väljendusilisest küljest mingit muljet saamata, sõnastuse emotsionaalsest, tundetoonilisest küljest täitsa puutumata. Järeloomustega aga kerkivad esile kõrvalised kujutlused tuletatud väljenduse muljetest, nende hulk on palju suurem kui liht-läbielamise puhul ja selletõttu tundmusline külg aina tõuseb. Ütleb ju V. Rein, et tundmust võib nimetada modifikatsiooniks, mis tekib kujutluste kokkuvoolamisest teadvuses. Tähendab: intensiivse kujutluste voolu juures peab ka tundmus intensiivne olema.

Neid järeloomusi võib olla väga palju eriliikisid; kõiki neid võib aga liigitada kahte gruppi: visuaalsed ja verbaalsed. Visuaalsed oleksid sisemiselt nähtavad kujutlused, verbaalsed sisemiselt kuuldavad sõnadekõnelemised. Võtame, näiteks, mingi pühakirja teksti, mida religioosne inimene suure tunde-

küllusega, pathosega esile toob. Muutke teksti keeleuuenduslises mõttes, ja pathos on kadunud. Peaosa siinjuures mängib ikkagi sõna, kuju, siseelamine on verbaalne. Võtame mingi loodusenähtuse kirjelduse, ajaloolise kokkuvõtte, — toon on asjalik, kuiv, siseelamine — rida kujutlusi, visuaalne. Seda nähtust võime ka enda juures katsetada: kujutleme mingit teksti ette rääkimise näol ja meie saavutame pathose; kujutame sedasama teksti ette rea kujutluste näol, ja meie saame leidlikuks, asjalikuks.

Lugemise järelaimused kanduvad tahtmatult ka mõtteriinadesse. Ja läbivaadeldes enda õppemateriaali meie iseendamis mõtiskeledes võtame üht ehk teist mõttearengut juba „ai mustega” ja märkame, et aimused annavad kui mitte muud, siis ometi huvi juure. Ja meie juba tuimaks läinud materiaali muutub huvirikkaks ning meie mõnutundega süveneme enda homsepäeva probleemidesse.

Siit on ainult üks samm intensiivse mõtlemiseni. Selle all mõistame me mõttekäiku tundmustest elustatud mõtte ehk kujutluste laialdasel alusel, võiks öelda: kujutluste massil. See on see tundmusline materia, hingeline aine, millele vaimline tegevus peab kuju leidma. Seda ei tule mitte lihtsa kujutluse reprodutseerimisega ära vahetada, mis ikkagi ainult proosale kuulub. Intuitsioon on terve hulga kujutluste kokkuvõte, süntees, lahendus. Kuigi õnnestunud intuitsioonid ainult valitud vaimudele omased, on ka keskpärasedki int. paremad, kui lihtne reproduktsioon, päheõpitu kordamine, meelejäänu ümberjutustus. Kui meie ka geniaalseid mõtteid ei leiuta, loova mõtteni jõuame siiski ja ka sellel on oma hedonistiline nähtus, esteetiline lõbu kaasas. Ja sellest jätkub tujutõstmiseks.

Nagu eelpool nägime, annavad verbaalsed järelaimused kõrgemat tundetooni, kuna visuaalsed seda asjalikuks muudavad. See ei olene niivõrd kujutluste verbaalsusest või visuaalsusest, kuivõrd meie sisemisest vaateväljast: on meie tähelepanu koondatud kitsama vaateväljale, on tundmus, emotsioon tugevam; on see vaateväli laiem, on tundmus vastavalt nõrgem. Kuna intuitsiooni edukus oleneb tundmusest kui ka mõtteleilikkusest ühekorraga, siis et väljapaistev olla sellel alal, nõuab midagit erilist. Kuid tuttavas mõtteringis ei ole meil enam tarvis nii laia vaateväljaga asjale läheneda, ja teadlik olles intuitsioonist meie teatud ettevalmistusel vaimukuselt võime rahuldada ka nõudlikku kuulajaskonda.

Kardan veel kord: vaimu peab harjutama. Niisama nagu usklik hardalt palvesse jääb, nagu india yoga süveneb endavaatlusse, niisama peab vaimuharrastaja anduma intuiitiiv-

sesse ideede sisevaatlusse. Ideed peavad tõusma lihtsalt tunnetuse tasemelt tundmuste tasemele, saama jõuks, mis suudab ka inimest paeluda. Korduvate harjutuste puhul saab selline vaimuharrastus meile tarviduseks, meie hinge armsamaks nau- dinguks, võimsamaks jõuks, mingisuguseks religiooniks. Ja aegajalt kanduvad meie ideed, elukandvad tõed, meie elusead- mine kõrgemate eeskujude järgi ka õpilasisse, ja meie leiame, et kasvab neis kõlbline jõud.

Silt on ainult üks samm...
 mõistame me mõtlekain...
 jutuste laialdusel...
 on see tundmusline mater...
 tegus peab kujul...
 reproduktseerimisega...
 kuluib. Intuitsioon on...
 tees lahenes. Kuid...
 vaimudele omased...
 lihtne reproduktseer...
 detutustus. Kui...
 mõitum jõuame siiski...
 esteetiline jõu kaasa...
 vart. Nagu...
 kõrgemat tundustoon...
 vab. See ei...
 kusest, kuid võrd...
 loobadud...
 vaim; on...
 Kuna...
 liikusest...
 midagi...
 vis...
 aegoniat...
 daga...
 post...
 aaklik...
 vaatlusse...